

Kriget om vattnet – myt eller verklighet?

Ett seminarium med anledning av FNs Världsvattendag

Den 25 mars 2009 arrangerade Swedish Water House (SWH) ett seminarium på temat gränsöverskridande vatten. 175 personer deltog. Medarrangörer var FNs livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO), FNs utvecklingsprogram (UNDP), Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm International Water Institute (SIWI) samt Stockholm Water Foundation (SWF).

Vid seminariet offentliggjordes även vinnaren av 2009 års Stockholm Water Prize.

Några slutsatser från dagen:

- Trycket på världens vattenresurser hårdnar. Det innebär en ökad konkurrens både mellan länder och mellan användare.
- Det finns få exempel på att konkurrens om vatten har lett till väpnad konflikt. Det finns däremot många exempel på hur vatten har utgjort ett incitament för samarbete.
- De samarbeten som finns kring vatten sker inte alltid på lika villkor och leder inte nödvändigtvis till bredare politiskt samarbete.
- Paneldebatten slog fast att det inte går att prata om klimatanpassning utan att prata om vatten. Tyvärr för vattnet en undanskymd tillvaro i debatten, mycket på grund av att man inte behandlar specifika sektorer inom klimatförhandlingarna.

Bakgrund

Internationella sjö- och flodområden täcker hälften av jordens yta, rymmer 40 % av jordens befolkning och 50 % av allt färskvatten. Att fördela dessa gemensamma vattenresurser kan vara en utmaning. Vattenbrist och föroreningar utgör en stor konfliktrisk, och ojämna styrkeförhållanden mellan angränsande stater och befolkningsgrupper skapar svårigheter att nå goda uppgörelser om ansvar och fördelning. Klimatförändringar och befolkningsökning riskerar dessutom att ytterligare öka konkurrensen om befintliga vattenresurser. Men gränsöverskridande vatten är också en utgångspunkt för samverkan som bidrar till att bygga ömsesidigt förtroende och handel mellan länder, fredsbyggande och hållbar regional utveckling.

Transboundary Waters – gränsöverskridande vatten på svenska – har utsetts som tema för 2009 års Världsvattendag.

Välkomstanförande

Karin Lexén, Director, Swedish Water House, hälsade välkommen och underströk att man under dagens seminarium ville belysa den möjlighet till samarbete som gränsöverskridande vatten utgör.

Inledning med slutsats från World Water Forum 5 i Istanbul

Anders Bertell, Executive Director, SIWI

Var tredje år hålls World Water Forum, den största mötesplatsen för vattensektorn. Den femte upplagan gick av stapeln den 16-22 mars i Istanbul. Anders Bertell delade med sig av några reflektioner från mötet:

- Kraftiga demonstrationer mot privatisering av vatten och mot dammbyggen slogs ner brutalt.
- Diskussionen om gränsöverskridande blockerades av värdlandet. För Turkiet som är ett uppströmsland är detta en känslig fråga.
- Det kan vara svårt att dra slutsatser om/få politiskt stöd för det man kommer fram till på konferensen.
- Vattenfrågan har fortfarande låg prioritet hos många regeringar.
- Trots allt detta är World Water Forum en viktig manifestation av vattenfrågor globalt.

Delade vatten – delade möjligheter

Joakim Harlin, Senior Water Resources Advisor UNDP

Joakim Harlin varnade för att trycket på jordens vattenresurser ökar framöver, och påpekade att vi har ett gemensamt ansvar för det gränsöverskridande vattnet. Klimatförändringarna ger torka, förändrade nederbördsmonster och smältande glaciärer, och en ökande urban befolkning leder till framväxten av fler megastäder.

Delade vatten är norm, inte undantag. Gränsöverskridande vatten innebär inte bara floder som flyter genom flera länder. Sjöar, havsbassänger och kustvatten räknas också in i begreppet. Några siffror:

- 50 % av världens färskvatten finns i delade flodområden.
- 263 vattendrag delas mellan två eller flera stater. Deras avrinningsområden täcker ungefär halva jordens yta och rymmer 40 % av jordens befolkning.
- 145 stater har delade flodområden. 33 av dessa har över 95 procent av sin yta inom ett internationellt avrinningsområde.
- 300 grundvattenmagasin ligger under en nationsgräns.
- 2/3 av världens 64 "Stora Marina Ekosystem" där 85 % av den årliga fiskfångsten görs delas av två eller fler nationer.

Faktorer som driver på, men i viss mån även innehåller lösningar på den ökade konkurrensen mellan länder och mellan vattenanvändare är:

- **Demografi** (befolkningstillväxt, åldersfördelning, migration, urbanisering)
- **Ekonomi** (expansion av den globala ekonomin, internationell handel, energiförbrukning)
- **Sociala faktorer** (fattigdom, konsumtion och produktion)
- **Miljö** (markanvändning, föroreningar, klimatförändringar)
- **Teknologi** (bevattning, utveckling av grödor, rainwater harvesting, avsaltning, infrastruktur)
- **Förvaltning** (policy/lagar/institutioner, management, fördelning)

Delade vattenområden är en prioriterad fråga för UNDP. Man arbetar bland annat med kunskapsbyggande och informationskampanjer, samt stödjer regionala, nationella och lokala förhandlingar och avtal. Uppbyggnad av institutioner är en annan viktig del.

Det är viktigt att komma ihåg att det är samarbete kring vatten som är norm, inte konflikt. Men 158 av världens 263 delade flodområden saknar fortfarande samarbetsavtal. Delade vattenresurser kan utgöra en plattform för ett bredare regionalt samarbete. Vi har ett gemensamt ansvar för vattnet – oavsett om vi bor uppströms eller nedströms sitter vi alla i samma båt!

Frågor från publiken

Hur kan Sverige bidra till arbetet med gränsöverskridande vatten?

Sverige kan hjälpa till med utvecklingen av utförligare hydrologisk information kring delade vatten. Detta underlättar dialogen och därmed förtroendet mellan länder. Vi bör även hjälpa parter att fokusera på den *gemensamma nyttan* istället för fördelning av vattenvolymer.

Bistånd ska ju leda till investeringar. Hur kan detta appliceras på gränsöverskridande vatten? Och vad är senaste nytt om Nilen? (SWECO)

Det är viktigt att arbeta holistiskt. Både tillväxt och bistånd behövs! Vad gäller Nilen närmar vi oss ett avtal.

Vattna för fred istället för att kriga om vatten

Daniel Nord, biträdande direktör SIPRI

Kommer ett ökat behov av vatten att leda till konflikter? Nej, menar Daniel Nord. Det finns ingen väpnad konflikt med vatten som specifik orsak. Däremot finns det många exempel på samarbete.

Ökade militära utgifter i världen innebär inte nödvändigtvis fler väpnade konflikter. Istället finns det andra anledningar till upprustning – vatten är inte en av dem.

- **Ryssland:** Rustar upp och siktar på att bli en säkerhetspolitisk aktör. Men de startade med låga utgifter så det kanske inte visar så mycket.
- **USA:** Har stora militära utgifter, men så är de också involverade i två krig. För dem handlar det om att försvara sin status som supermakt.
- **Mellanöstern:** En regional säkerhetspolitisk situation som inte uteslutande handlar om vatten.
- **Ghana:** Rustar upp, men det är för att kunna delta mer i fredsbevarande insatser internationellt.
- **Sydamerika:** Flera länder ökar sina militära utgifter, men det beror på att de moderniserar sina system. Det pågår även en regional kapprustning driven av Venezuela.
- **Sydasien:** Spänningar finns mellan Indien och Pakistan, men inte pga. vatten.

En väpnad konflikt uppstår inte utan en medveten policy från centralt håll. Exempel: I Sudan låg två befolkningsgrupper i konflikt om vatten. Genom att beväpna den ena gruppen spädde regeringen på motsättningarna. Den andra sidan vände sig därmed till Tchad för hjälp, varvid den mellanstatliga konflikten var ett faktum.

Lokala konflikter om vatten kan givetvis uppstå. Men på statlig nivå innebär delade vatten snarare en möjlighet till interaktion och samarbete än risk för konflikt. Däremot finns ett behov av fler jämlika samarbeten kring vatten.

I Afrika finns det dock en viss risk att vattenbrist kan leda till fler konflikter och ökad migration i framtiden. Det är också viktigt att minska korruptionen inom vattensektorn. Sammanfattningsvis är det samhällsstyret som är den avgörande faktorn för väpnad konflikt.

Publikkommentar:

Kina etablerar sig som ny kolonialmakt i Afrika. Detta kommer att leda till nya konflikter.

Vattnet - en nyckel till fred i Mellanöstern?

Anders Jägerskog, Project Director, SIWI

Trots den känsliga politiska situationen i Mellanöstern finns det flera exempel på samarbeten kring gemensamma vattenresurser i regionen. Det visade Anders Jägerskog i sin presentation.

Jordanien och Israel har sedan 1994 ett fredsavtal som reglerar nyttjandet av Jordanflodens vatten. Avtalet går ut på att Israel lagrar vatten från Jordanfloden i Tiberiasjön under vintern. Vattnet släpps sedan på igen under sommaren. Avtalet utgör en förutsättning för att Jordaniens huvudstad Amman skall klara sin vattenförsörjning under de torra sommarmånaderna.

Även mellan Israel och Palestina finns det ett samarbete kring vatten. De två aktörerna delar tre grundvattenakviferer – tre på Västbanken och en i Gaza. För att sköta förhandlingarna har man inrättat en gemensam vattenkommitté. Det finns överenskommelser som reglerar fördelningen av vattnet, men avtalen har aldrig blivit färdigförhandlade. Maktförhållandet mellan de två aktörerna är ojämnt, och den gemensamma kommittén till trots är det Israel som dikterar villkoren för samarbetet. Genom att utnyttja det konsensuskrav som finns i vattenkommittén, kan Israel lägga in sitt veto mot projekt på Palestinsk mark. Det innebär att Palestina inte får tillstånd att borra brunnar på sin sida av gränsen.

I Mellanöstern ger vatten upphov till både samarbete och konflikt. Ibland utesluter det ena inte det andra. Ytterligare exempel från regionen:

- Israel ockuperade tidigare den syriska Golanhöjden. När ockupationen upphörde behöll Israel en landremsa ner till Tiberiasjön/Genesarets sjö, vilket hindrar Syrien från att nå vattnet. Något fredavtal mellan länderna finns inte.
- Politiska konflikter ökar under torrperioden.
- Döda havet överutnyttjas och nivån sjunker dramatiskt.

Några slutsatser kring gränsöverskridande vatten i Mellanöstern:

- Alla tycker att samarbete kring vatten är nödvändigt.
- Samarbete finns trots politiska spänningar.
- Samarbete kring vatten leder inte nödvändigtvis till bredare politisk samarbete.

Frågor från publiken

Hur resonerar man i regionen - hur mycket vatten anser man att var och en har rätt till?

PLOs uträkningar bygger på 350 kubikmeter per person och år. Men att ha mindre än 500 kubikmeter per person och år räknas generellt sett som vattenbrist.

I Singapore avsaltar man nu havsvatten för att framställa dricksvatten. Är detta framtidens lösning på vattenproblemet?

Avsättning fungerar för att producera dricksvatten, men är för dyrt för att kunna användas för bevattning inom jordbruket. Torra regioner kan istället importera mat som kräver mycket vatten att producera istället för att odla den själva.

Tillkännagivande av årets mottagare av Stockholm Water Prize

Professor Per-Arne Malmqvist, Scientific Director, SIWI

2009 års Stockholm Water Prize tilldelas Dr Bindeshwar Pathak, grundare av Sulabh International Social Service Organisation i Indien. Nomineringskommitténs motivering lyder: "Resultatet av Dr Pathaks arbete är ett lysande exempel på hur mycket en enskild person kan påverka miljontals människors välbefinnande". Dr Pathak har i flera decennier kämpat för bättre sanitära och hygieniska förhållanden i sitt hemland och för bättre levnadsvillkor för de lågkastiga befolkningsgrupper som traditionellt arbetar med latrintömning. Dr Pathak har bland annat:

- Uppfunnit ett kostnadseffektivt och vattensnålt toalettsystem som inte kräver manuell tömning och som erbjuder möjlighet att omvandla avfallet till biogas. Tekniken har utnämnts till Global Best Practice av UN-HABITAT och rekommenderas av UNDP för användning av mer än 2,6 miljarder människor i världen.
- Etablerat 7500 offentliga toalett- och tvättanläggningar på tätbebyggda och offentliga platser. Anläggningarna används av fler än 10 miljoner människor varje dag.

- Initierat och lett ett antal satsningar för att ge lågkastiga avfallshanterare social värdighet, ekonomisk rättvisa och möjlighet till alternativ försörjning.
- Utbildat skolbarn, lärare, lokala organisationer och myndigheter inom hygien och sanitetsfrågor samt öppnat centra med grundläggande hälsovård för fattiga.
- Samordnat organisationers och myndigheters arbete med att utveckla effektiva och kulturellt accepterade lösningar och hälsomodeller i storstädernas slumområden och i byar på landet.

Priset på 150 000 USD samt en glasskulptur kommer att delas ut i augusti i samband med Världsvattenveckan - World Water Week in Stockholm.

Paneldebatt

Den avslutande paneldebatten fokuserade på Sveriges arbete för klimatanpassning inom vattensektorn. Deltagare: **Sofia Arkelsten (m)**, **Bodil Ceballo (mp)**, **Birgitta Ohlsson (fp)** samt **Peter Weiderud (s)**. Moderator var Karin Lexén.

Birgitta Ohlsson menade att det bara verkar finnas utrymme inom politiken för att tänka på en fråga i taget. De senaste trenderna har varit klimat, kvinnors rättigheter och demokrati. Vatten- och jordbruksfrågor har hamnat vid sidan om debatten. Dessutom har man tappat bort kopplingen mellan köttkonsumtion och vattenåtgång.

Sofia Arkelsten höll med om att det är ett problem att man inte vill diskutera sektorer som t ex skog eller vatten inom klimatförhandlingarna. På utsläppssidan är det däremot okej att prata om specifika sektorer. Hon menade att det borde finnas samma möjlighet på åtgärdssidan, och att moderaterna har med en hel del om miljö och vatten i sin proposition. Att skilja på klimat och vatten är omöjligt.

Peter Weiderud menade att den nuvarande regeringen gör kortsiktiga prioriteringar och att man borde prata mer om rätten till vatten, en fråga som socialdemokraterna drivit länge.

Klimatanpassningsfrågor och vatten hör ihop. Det konstaterade Bodil Ceballo, och påpekade att även miljöpartiet driver frågan om vatten som mänsklig rättighet. Hon menade också att västvärlden som länge levt över sina tillgångar har en skuld att betala tillbaka till resten av världen.

Birgitta Ohlsson menade att rätten till vatten skulle kunna ses som rätten till liv, vilket ju är en grundläggande rättighet. Dessutom påpekade hon att folkpartiets biståndsmål är högre än socialdemokraternas.

För att kunna bygga ett långsiktigt klimatarbete måste man låta bli att partipolitiserar, menade Peter Weiderud. Sofia Arkelsten instämde.

Bodil Ceballo menade att klimatarbetet kräver att man når människor lokalt och att detta är svårt. Dessutom tyckte hon att varken den nuvarande regeringen eller EUs ansträngningar är tillräckliga. Sofia Arkelsten höll inte med, utan menade att Sverige för det mest ambitiösa klimatarbetet i Europa. Vid EU-möten är Sverige ofta det land som driver på.

Frågor från publiken

Hur löser man ägandefrågan kring vatten? Skall man tillåta privata företag? (Gröna Kvinnor)

Birgitta Ohlsson menade att huvudsaken är att allas basbehov uppfylls, att vatten är billigt och gratis för dem som behöver. Ibland fungerar semiprivata lösningar väl.

Peter Weiderud tyckte att man skall vara försiktig med vad som privatiseras. Att vara emot privatisering rakt av är det däremot ingen mening med. Återigen påpekade han att det är viktigt att betona att vatten är en mänsklig rättighet och att EU-parlamentet har slagit fast rätten till vatten.

Bodil Ceballo påpekade att privatisering kan leda till problem och tog Chile som exempel. Här äger spanska företag det mesta av vattnet.

Sofia Arkelsten menade att oavsett om man har offentligt eller privat ägande av vatten så är det kvaliteten på institutionerna som är avgörande. Därför skulle det behövas en öppnare debatt kring driften av företag.

Hur ställer sig panelen till ökad utbyggnad av vattenkraft?

Birgitta Ohlsson svarade att inga fler älvar skall byggas ut i Sverige. Istället bör vi satsa mer på kärnkraft.

Peter Weiderud var också emot utbyggnad av de orörda älvarna, men tyckte att man borde effektivisera den vattenkraft som redan finns.

Hur kan ni politiker påverka att UD tar rätt beslut? (SWEKO)

Bodil Ceballo tyckte att det krävs mer pengar för att klara biståndet, samt att allt bistånd bör klimatanpassas.

Sofia Arkelsten menade att man behöver bli bättre på att kommunicera synergierna mellan bistånd, fattigdom och klimat.

Vill alliansregeringen ha inhouse-kapacitet för att analysera vatten- och säkerhetsfrågor?

Birgitta Ohlsson svarade att man eventuellt vill stärka kapaciteten på UD, men att man bör sträva efter att inte duplicera forskning. Att samarbeta med forskningsvärlden är viktigare.

EGDI (Expert Group on Development Issues, numera nedlagd grupp inom UD, förf. anm.) lade fram en rapport under tidigt 90-tal med ett förslag på internationell facilitet för medling etc. Frågan lyfte dock aldrig. Finns det intresse för att väcka idén på nytt? (Anders Jägerskog, SIMI)

Sofia Arkelsten påpekade återigen att politiken bara klarar av en fråga i taget. Just nu är det klimat som gäller, men eventuellt skulle vatten kunna bli nästa "grej". Att bygga upp kapacitet för internationell medling kräver finansiering, så det handlar om prioriteringar.

Bodil Ceballo kände inte till förslaget men tyckte spontant att det lät som något att stötta. Peter Weiderud höll med och påpekade att specifikt bistånd i form av kapacitetsuppbyggnad är effektivt.